

LITERATURA

Spilková, J. a kol.: *Alternativní potravinové sítě: Česká cesta*.

Karolinum, Praha 2016, 186 s. ISBN 978-80-246-3307-7.

Kniha *Alternativní potravinové sítě: Česká cesta* vznikla v kolektivu pražských geografek a geografů jako shrnující publikace výstupů projektu Geografie alternativních potravinových sítí a udržitelné spotřeby podpořeného Grantovou agenturou České republiky. Kniha reaguje na sílící trend v české společnosti (resp. ve „vyspělých zemích západního“ světa obecně) přinášející rostoucí zájem o otázky spojené se spotřebou potravin, s původem potravin a problematikou současné produkce potravin v rámci globálních komoditních řetězců

a jejich dopadem na životní prostředí. Výrazně tak podporuje rostoucí proud geografie jídla v české (nejen) geografické komunitě. Cílem této knihy je dle autorů představení konceptu alternativních potravinových sítí (APS) a toho, co tyto sítě činí „alternativními“; jejich komponentami, které se doposud prosadily v Česku; a také tím, jaký potenciál mohou mít tyto sítě pro žádanou změnu v současném zemědělském potravinovém systému.

Autorský kolektiv se vydal na nesnadnou cestu – jeho centrálním záměrem bylo zabývat se konceptem, jenž dle mého názoru není zatím koherentně zformován, což působí určité potíže při jeho aplikaci do reality především postsocialistických zemí. Hlavní výzvy v tomto ohledu spatřuji v následujících bodech:

- definice „sítě“ a její vyvážený výzkum: je jisté, že APS nemohou existovat bez spotřebitelů, ale ani producentů. Síť tak může (ale i nemusí) být tvořena klíčovými uzly producent – forma prodeje/pořizování potravin – spotřebitel. Nicméně při pohledu na dosavadní domácí i zahraniční výzkum dominují příspěvky věnující se posledním dvěma uzlům opomíjející klíčovou roli producentů.
- příliš eufemistické hodnocení významu APS: mnoho forem APS je jejich součástí, ač jejich skutečný význam pro transformaci potravinových řetězců je

mizivý. Jejich zařazení do nich je podporováno spíše módností tématu spotřeby potravin z blízka a jeho napojení na současný růst popularity pojmu komunita v akademickém, plánovacím i laickém diskurzu. Z tohoto pohledu pak hodnocení APS bývá někdy zastřeno určitou dávkou euforie, která omezuje skutečně kritický náhled na téma.

- anglosaský původ konceptu: ten způsobuje potíže při jeho implementaci do postsocialistického prostředí. Různé definice klíčových forem APS totiž upřednostňují ty formy, které se uplatnily především v anglosaském světě a při jejich aplikaci např. do českého prostředí jsou opomíjeny formy, které pouštějí do oběhu mnohem větší množství „lokálních“ a „udržitelné“ pěstovaných potravin (zahrádkářské kolonie) než formy importované ze zahraničí (např. komunitní zahrady). Na tento problém již upozorňoval Smith a Jehlička (2013).
- Definice „lokálního“ je značně subjektivní nicméně z hlediska konceptu APS klíčová. Není příliš jasné, jakým způsobem je definováno lokální v akademickém diskurzu a jak v diskurzu laickém a jestli v druhém jmenovaném má toto označení vůbec nějaký prostorový význam. Dotazníkové šetření Vídenské (2017) totiž ukazuje na velkou popularitu lokálních potravin mezi respondenty z okresu Třebíč, avšak při dotazu z jaké maximální vzdálenosti by tyto potraviny měly pocházet, více než polovina z nich uvádí, že na vzdálenosti nezáleží.

Výše představené kritické reflexe konceptu APS se více či méně promítají do jednotlivých kapitol knihy.

První kapitola poskytuje teoretické zázemí knihy. Diskutuje restrukturalizaci zemědělsko-potravinářských systémů od lokálně ke globálně orientovaným (zde je možno najít určité terminologické nepřesnosti či neobratnosti) a následné dopady na kvalitu potravin, welfare hospodářských zvířat a důvěru mezi producenty a spotřebiteli. APS jsou v tomto ohledu prezentovány jako určitý nástroj k reformě těchto systémů, je představen jejich původ, kritika a typologie. Především k typologii APS mám v této kapitole největší výhrady – jednak existuje mnoho jiných typologií než ta použitá autorkou, a tyto typologie navíc obsahují různé formy APS. Proto bych v této kapitole ocenil důkladnější diskuzi jednotlivých forem a především jejich obohacení nejen o ty formy chybějící (např. mlékomaty, samosběr atd.), ale také o ty typické pro postsocialistické prostředí (městské tržnice, zahradničení, či pěstování potravin přímo na zahradách rodinných domů).

Druhá kapitola se zaměřuje na dle autorů hlavní formy APS v Česku, kterými jsou farmářské trhy, farmářské obchody, bedýnková schémata, komunitou podporované zemědělství a městské zahradničení. Kapitola prezentuje cenné a v českém prostředí poměrně unikátní mapy znázorňující prostorové rozložení výše zmíněných forem APS. Do konceptu knihy jsou zařazena i témata hnutí Slowfood a regionálních značek.

Třetí kapitola se zaměřuje na problematiku farmářských trhů a prezentuje výsledky vlastního dotazníkového šetření mezi spotřebiteli navštěvujícími farmářské trhy v Praze i zbytku republiky. Opět, prezentovaná data jsou v českém kontextu unikátní, odhalují klíčové motivace a vůbec profil spotřebitelů navštěvujících farmářské trhy. Autorky se domnívají, že farmářské trhy jsou první formou APS, která se prosadila v Česku (dovolují si polemizovat – např. mlékomaty se v Česku rozšířily dříve, pokud pomineme samozásobitelství zahrádkových kolonií aj.). Autorky v tomto ohledu zmiňují to, že jsou prodávány potraviny lokálního původu, nicméně diskuzi toho, co dané potraviny činí lokální, v celé knize (snad s výjimkou krátkých pasáží v této a v kapitole 4) postrádám. Určitý metodický nedostatek v této kapitole spatřuji u tvrzení, že 80 % potravin pochází ze stejného regionu – jak byl definován region? A jak bylo postupováno v případě, že farmářský trh ležel na hranici daného regionu?

Čtvrtá kapitola nabízí pohled do zákulisí tzv. farmářských obchodů. Opět se jedná na české poměry o prvotní studii, pro kterou byla získávána data formou přímých rozhovorů se zástupci farmářských obchodů. V tomto ohledu bych uvítal větší snahu o diskuzi toho, co definuje takový farmářský obchod a co jej odlišuje např. od prodejen „zdravé výživy“, které dnes také často prodávají zboží farmářů z regionu.

Pátá kapitola je rešerší literatury toho, jakým způsobem fungují tzv. bedýnková schémata z pohledu farmářů i spotřebitelů. Tato kapitola není postavena na primárních datech tak, jako tomu je v předcházejících dvou kapitolách, vychází z rešerše české i zahraniční literatury.

Velice zajímavá je šestá kapitola, která se zabývá formou APS, která intenzivně propojuje spotřebitelskou i producentskou stranu APS prostřednictvím komunitou podporovaného zemědělství a odhaluje okolnosti budování tohoto úzkého vztahu. Autor a autorka používají metodu rozhovorů, které aplikují na výzkum postojů a vnímání tohoto tématu ze strany tří farmářů z okolí Prahy, Brna a Nového Jičína.

Kapitola sedmá se potýká se zahrádkovými koloniemi a komunitním zahradničením, kdy bylo využito šetření v terénu. Co se týče prvního dílčího tématu, kapitola se zaměřuje na vývoj zahrádkových kolonií v Praze především v kontextu developerských tlaků v hlavním městě. Bohužel zde však postrádám výzkum toho, jaký je přínos zahradničení pro zásobování potravinami, což je škoda, protože dle mého názoru mají v tomto ohledu zahrádkové kolonie stále velký význam, ne-li vyšší než jiné formy APS diskutované v této knize. V rámci druhého dílčího tématu komunitního zahradničení je stručně popsána jeho podstata a fungování, které, jak zmiňují autoři, má mnohem větší význam v podpoře komunitního života a sounáležitosti než v produkci potravin.

Osmá a devátá kapitola jsou zaměřeny na hnutí Slowfood a regionální značení. Tato témata s konceptem APS jednoznačně souvisí, avšak jejich zařazení do knihy

není zcela zdůvodněno především i z toho pohledu, že existují ještě další formy APS, které se v Česku prosadily a mají poměrně velký význam (např. přímý prodej ze dvora, samosběr) pro udržitelnější spotřebu potravin. V rámci podkapitoly 8.3 Další oblasti „pomalého“ života je zařazena diskuze, která s tématem APS má jen málo společného.

Náplň výše zmíněných kapitol více či méně vede k dosažení cílů práce – tj. byly představeny některé z hlavních forem APS v Česku, také bylo vysvětleno, co tyto sítě činí alternativními. Očekával jsem v kontextu prezentovaných výsledků trochu rozsáhlejší zamyšlení nad tím, jaký potenciál mají tyto sítě pro pozitivní změny v současném zemědělském potravinovém systému. Částečně se o toto autorky a autoři pokouší v závěrečném shrnutí, kde je zajímavé především schéma klasifikující formy APS dle jejich přínosu sociálního a environmentálního. Pokud pomineme poněkud umělé zařazení forem Slowfood a regionálních značek, schéma dobře ukazuje menší význam např. komunitních zahrad pro klíčové změny v agro-potravinovém systému v kontextu environmentálním, avšak velký význam pro zlepšování sociálních vztahů resp. budování komunit.

V kontextu výše zmíněných čtyř kritických bodů vůči současným studiím zabývajících se APS je nutné se vyjádřit k této knize. Aby bylo téma pokryto komplexně, bylo by zajímavé se zabývat APS i z pohledu producentů (obecně je tato kniha mnohem více zaměřená na formy APS z pohledu spotřebitele, méně pak z pohledu producenta) – tedy jak jsou do nich integrováni (asi málo, na což ukazuje nedostatek prodávajících na farmářských trzích či produktů ve farmářských obchodech, který je také dán současnou strukturou zemědělské výroby v Česku) a jaký z tohoto zapojení mají benefit, což by nám mohlo více říci k udržitelnosti současných zemědělsko-potravinářských systémů resp. k možnostem jejich nápravy. Také by bylo vhodné více kriticky hodnotit to, co je prodáváno na farmářských trzích resp. ve farmářských obchodech a zda jsou tyto produkty vyráběny a distribuovány „lokální“ a udržitelnou cestou. S tímto souvisí i definice toho, co je lokální, která je v knize dle mého názoru nedostatečně konceptualizována. Obecně by bylo vhodné přistupovat k tématu s vyšším kritickým odstupem – nejsem si jistý, jak moc jsou pravdivá tvrzení autorů o poklesu prodeje ve velkoformátových prodejnách u masa, uzenin a pečiva resp. o návratu zákazníků do malých prodejen (bylo by vhodné mít pro tato tvrzení důkazy). Je velká škoda, že se autorky a autoři zabývali převážně módními formami APS (často s velkým komunitním významem), zatímco opomíjeli ty formy, které v postsocialistickém Česku mají delší tradici (samozásobitelství přes zahrádkové kolonie) resp. mají pro zásobování potravinami větší význam (např. přímý prodej z farmy, snad i samosběr). Zde se vracíme zpět k nedostatečné konceptualizaci forem APS pro účely knihy.

Závěrem je však třeba uznat, že při novosti a neprobádanosti tohoto tématu nebylo v kapacitách autorského týmu zkoumat veškerá výše nastíněná nedostatečně pokrytá témata. I přesto je kniha zcela jistě přínosem pro pochopení současných

trendů spotřeby jídla v Česku a hledání alternativních cest jeho pořízování. Velká část výzkumné práce je pro české podmínky prvotní, proto přináší v tomto ohledu cenná zjištění, která mohou být zajímavá pro vědeckou komunitu i širokou veřejnost.

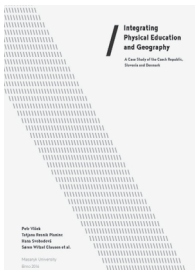
Zdroje:

SMITH, J., JEHLIČKA, P. (2013): Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, 32, 148–157.

VÍDENSKÁ, P. (2017): Alternativní potravinové sítě okresu Třebíč. Diplomová práce. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, Ústí nad Labem.

*Vladan Hruška, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem,
e-mail: vladan.hruska@ujep.cz*

Vlček, P., Resnik Planinc, T., Svobodová, H. a Witzel Clausen, S. et al.:
Integrating physical education and geography. A case study of the Czech Republic, Slovenia and Denmark. Masaryk University, Brno 2016, 169 s.
ISBN 978-80-210-8518-3.

Publikace je jedním z výstupů mezinárodní sítě C.A.L.M.A.Z. zabývající se mimo jiné integrovaným pojetím geografie (zeměpisu) a tělesné výchovy ve výchovně-vzdělávacím procesu. Kniha vznikla na základě spolupráce vysokoškolských pracovišť v Česku, Dánsku a Slovinsku. Publikace je psána v anglickém jazyce a je dostupná jak v tištěné, tak elektronické verzi; ta je na rozdíl od „papírové“ knihy v barevném provedení. V současnosti se klade na integrované pojetí školní výuky relativně velký důraz (viz např. kurikulární dokumenty Česka),

což ještě umocňuje aktuálnost a důležitost tematického zaměření této publikace.

Obsah knihy lze rozdělit na několik sourodých částí, z nichž každá je pro celkový charakter publikace důležitá. V první části je věnována pozornost teoreticko-metodologickým východiskům integrovaného pojetí učiva, kurikulu se zaměřením na geografii i tělesnou výchovu a vymezení základních pojmů, které se převážně vztahují k pohybové aktivitě. V této části nechybí ani jasně formulovaný cíl publikace (a tím i provedeného výzkumného šetření) a popis metodiky výzkumu; ten je v této části zaměřen spíše na kvalitativní analýzu kurikulárních dokumentů. Hlavní použitou výzkumnou metodou je komparace, která umožňuje ujasnění shodných a rozdílných znaků mezi sledovanými jevy (např. kurikulárními dokumenty, znaky školského systému apod.). Naopak dvě dotazníková šetření zaměřená na názory vysokoškolských odborníků na realizované kurikulum i šetření mezi experty (učiteli, vysokoškolskými pracovníky) jsou detailněji popsány až

u samotných výsledků výzkumu, což umožňuje čtenáři lepší orientaci v textu. Velkým pozitivem této části publikace je fakt, že se autoři snaží o kritický přístup k prezentovaným informacím. Neuvádějí například jen pozitivní stránky integrovaného pojetí učiva, ale věnují se i jeho negativům a problémům implementace tohoto přístupu do školního vzdělávání, což umožňuje čtenáři udělat si objektivnější pohled na řešené téma.

Další část publikace je již věnována samotné analýze podmínek vzdělávání ve sledovaných státech, tedy v Česku, Dánsku a Slovinsku. V kapitolách jsou postupně analyzována sledovaná témata v rámci jednotlivých států. Struktura popisu je u všech sledovaných států totožná: úvod obsahuje základní informace o daném státě, následuje popis vzdělávacího systému, popis systému kurikulárních dokumentů a také jich samotných se zaměřením na tělesnou výchovu a geografii; v závěru jsou naznačeny možnosti integrace učiva těchto dvou předmětů na základě výsledků provedených analýz. Otázkou je, nakolik relevantní je popisovat některé charakteristiky jednotlivých států (např. rozlohu, počet obyvatel, přírodní podmínky apod.) a zda některé tyto části spíše uměle neprodlužují text. Popis vzdělávacího systému u každého ze sledovaných států je také až příliš detailní a věnuje se i (s ohledem na zaměření publikace) méně podstatným znakům. Na druhou stranu je nutné zmínit, že autoři při popisu těchto znaků provedli jejich vyčerpávající rozbor. Větší pozornost mohla být věnována právě výsledkům analýz kurikulárních dokumentů, a především možnostem integrace tělesné výchovy a geografie. Jednotlivé kapitoly o třech sledovaných státech jsou relativně velice dobře sjednoceny, přítomny jsou jen drobné rozdíly.

Jako klíčová možnost integrovaného pojetí tělesné výchovy a geografie je na základě výsledků analýz kurikulárních dokumentů označena terénní výuka. Ta je v některých případech samotnými autory až jednostranně upřednostňována před dalšími výchovně vzdělávacími prostředky. Autoři pravděpodobně mohli hledat další možnosti integrovaného pojetí výuky těchto dvou předmětů. Na druhou stranu je nutné upozornit, že právě tato organizační forma je pravděpodobně tou nejefektivnější možností, jak spojit učivo uvedených předmětů.

Analýza jednotlivých kurikulárních dokumentů ústí do shrnující komparace. V úvodu kapitoly s názvem „Výsledky komparace“ jsou srovnána méně relevantní data; jedná se například o srovnání předškolního či vyššího sekundárního vzdělávání, jimiž se ale publikace, podle stanoveného cíle výzkumu, nezabývá. Autoři se naopak mohli zaměřit detailněji právě na základní vzdělávání. Klíčové jsou potom tabulky vytvořené s využitím výsledků dotazníkového šetření mezi dvěma akademiky z každého ze sledovaných států. Tyto vizuálie přehledně ukazují charakter realizovaného kurikula, díky čemuž si čtenář může tyto informace srovnat plánovaným kurikulem, které bylo prezentováno v předchozích kapitolách. Při tvorbě dotazníku ale mohla být věnována větší pozornost názoru akademiků na integrované pojetí učiva v praxi, protože právě touto problematikou se

publikace zabývá. Přesto výsledky prezentované v tabulce poskytují velmi dobrý základ pro srovnání charakteru tělovýchovného i geografického kurikula mezi Českem, Dánskem a Slovinskem.

V další kapitole jsou prezentovány výsledky dotazníkového šetření mezi experty na tělesnou výchovu a geografii (učители, odborníky z oboru atd.). Vytvořený dotazník má logickou strukturu a jeho položky jsou relevantní ve vztahu k řešenému tématu. Bohužel se čtenář nedozví, jakým typem výběru byli respondenti zařazeni do výzkumu. Online dotazník vyplnilo celkem 69 respondentů; tento počet se může na první pohled zdát nízký, ale autoři v této kapitole zároveň deklarují, že jednotlivé položky byly kvalitativně analyzovány. Pro analýzu položek zjišťující fakta byly použity jednoduché statistické metody, včetně korelačního koeficientu. Autoři výsledky všech dotazníkových položek vhodně a kvalitně interpretují a zároveň hledají příčiny získaných výsledků. Ty dávají do souvislosti i s dalšími proměnnými vztahujícími se převážně k předešlým částem publikace. Výsledky ukazují, že velká část odborníků si je vědoma přínosů integrovaného pojetí učiva geografie a tělesné výchovy, nicméně zhruba polovina z celkového počtu dotazovaných s integrací těchto dvou předmětů nemá zkušenosti. Jako nejvhodnější aktivity v integrovaném pojetí geografie a tělesné výchovy uvádějí respondenti především terénní výuku a outdoorové aktivity, což koresponduje i s výsledky analýz kurikulárních dokumentů všech tří států (viz výše).

Poslední část publikace je zaměřena na příklady konkrétních učebních aktivit, které vycházejí z integrovaného pojetí tělesné výchovy a geografie. Jedná se o praktický návod nebo alespoň inspiraci pro učitele. Výhodou výběru konkrétních činností je jejich pestrost – každý příklad učební aktivity je do jisté míry jiného zaměření (charakteru). To může učitelům pomoci při výběru konkrétních aktivit pro různé skupiny žáků. Na příkladu Dánska je uvedeno několik drobných pohybových her, outdoorových aktivit a činností využívající informační technologie. Naopak v rámci Česka jsou navrženy pohybové aktivity s prvky rytmické gymnastiky a tance. Na příkladu Slovinska je navržena relativně rozsáhlá a propracovaná terénní výuka. Celé této kapitole by prospělo jednotnější zpracování či doplnění základních charakteristik aktivit (např. doporučený věk žáků, použité výukové metody, přibližná délka trvání aktivity apod.). Učitelé by si jistě udělali lepší představu o realizaci těchto činností v praxi.

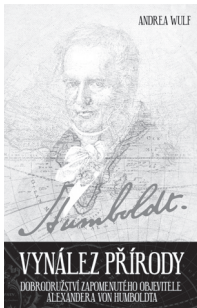
V souhrnu se jedná o velmi přínosnou publikaci, která je dle názoru recenzenta určena několika skupinám čtenářů. V první řadě je přínosná pro vědecké pracovníky (především oborové didaktiky), kteří se zabývají integrací učiva a koncipují svůj budoucí výzkum právě na toto téma. Dále může být publikace určena učitelům jako praktický návod nebo alespoň jako inspirace pro přípravu integrovaných vyučovacích hodin tělesné výchovy či geografie (popř. i jiných předmětů). A konečně, avšak ne v poslední řadě, může být publikace využitelná pro studenty učitelství (nejen) tělesné výchovy a geografie; pro ně představuje

učební materiál, který umožňuje základní vhled do problematiky integrace učiva ve výchovně vzdělávacím procesu s uvedením jeho výhod i nevýhod, oporu v problematice kurikulárních dokumentů pro integrované pojetí učiva i praktické návody na konkrétní aktivity. Důležitost seznamovat vysokoškolské studenty učitelství s významem integrace učiva vyplývá i z výsledků šetření – ti učitelé, kteří nemají zkušenosti s integrací více předmětů, nevidí ani její výhody.

Autoři publikace si uvědomují hlavní přínosy integrace učiva pro samotné žáky. Na základě dosažených výsledků výzkumu se snaží tyto výsledky aplikovat do praktické výuky, a dát tak subjektům výchovně-vzdělávacího procesu inspirační či praktický podklad pro přípravu jejich vyučovacích hodin. Tímto přístupem se tato kniha do jisté míry liší od ostatních vědeckých prací. Důsledkem této odlišnosti je potenciální oslovení podstatně širšího okruhu čtenářů, než by tomu bylo u „klasické“ vědecko-výzkumné monografie, a to je třeba ocenit.

*Petr Trahorsch, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem,
e-mail: petr.trahorsch@seznam.cz*

Wulf, A.: Vynález přírody. Dobrodružství zapomenutého objevitele Alexandra von Humboldta. Nakladatelství Omega, Praha 2016, 530 s. ISBN 978-80-7390-416-6.

V roce 2015 vyšla v nakladatelství John Murray v Londýně kniha Andrey Wulf „The Invention of Nature“. Nositelka ceny American Horticultural Society Book Award vede v této knize čtenáře úžasným životem částečně zapomenutého vědce, objevitele, popularizátora vědy a spisovatele Alexandra von Humboldta.

V roce 2016 byla tato kniha v překladu Terezy Dragounové uvedena i na český knižní trh. Pečlivá, precizně zpracovaná data, odkazy v textu a celkové pojetí knihy ji zařazují hraničně mezi literaturu faktu se stopami beletristického zpracování.

Téma, kterému se Andrea Wulf věnovala několik let, ji fascinovalo neuvěřitelnou šíří záběru vědce, který svými výzkumy a popularizací vědy vzbuzuje naši úctu. Skvělá kniha získala po zásluze hlavní cenu Britské královské společnosti za rok 2016.

Celou knihou se prolíná základní motto, že jednou z nejvýznamnějších osobností vědy a vědeckého poznání 19. století byl beze sporu Alexander von Humboldt. Jeho práce v terénu i v laboratořích, získávání poznatků empirickým měřením a výzkumem, stovky kilometrů prochozených v Evropě, Rusku, ale zejména v Jižní Americe byly pilíři jeho vědecké práce. Kontakt s velikány světové literatury, filozofie, fyziky i politiky ovlivňovaly jeho poznání a formulovaly názory tohoto

mimořádně pracovitého vědce k novým náhledům na řadu poznatků o Zemi, uspořádání přírodních systémů i dopadů těchto poznatků na člověka a jeho činnost. Humboldtovy poznatky daleko přesáhly znalosti jeho doby, umění formulovat myšlenky a revoluční teorie o zeměpisných a přírodovědných zákonitostech pak z něj učinily oblíbeného společníka, plamenného diskutéra a v podstatě ikonu vědy.

O tom, a pochopitelně o celém jeho životě, je zcela unikátní kniha Andrey Wulf *Vynález přírody, dobrodružství zapomenutého objevitele Alexandra von Humboldta*. Na 530 stranách je rozprostřen život a dílo tohoto vědce. Dokladem mimořádně pečlivého a vědecky precizního zpracování je 2 225 odkazů v textu (a uvedených v poznámkách) svědčících o mimořádné pečlivosti autorky při zpracování poznatků při přípravě a tvorbě knihy. 17 stran rejstříků a 36 stran bibliografie je dokladem důslednosti při práci v archivech i knihovnách různých zemí, dokladem vědecké důslednosti Andrey Wulf i v této, komplexně pojaté knize.

Autorka knihy Andrea Wulf je uznávaná autorka žijící v současné době v Anglii. Je nositelkou řady mezinárodních ocenění, je fascinována Humboldtem, zjevně adoruje jeho život a dílo. Knihu samotnou rozčlenila do tří hlavních částí zahrnující celoživotní vývoj německého vědce, který se na rozdíl od svého bratra nestal profesionálním politikem (ač politiku významně ovlivňoval), ale naopak badatelem s obrovskou schopností ovlivňovat další špičkové vědce, politiky i vojevůdce své doby. Mezi lidmi, se kterými se stýkal a které dokázal ovlivnit, nechybí takové osobnosti jako Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller, Aimé Bonpland, Simon Bolívar, Thomas Jefferson, James Madison, Benjamin Franklin, Gay Lussac, Charles Lyell či Georg Canning.

Jeho touha cestovat byla, zdá se, jeho nejvěrnějším společníkem. Humboldt věřil, že znalosti se nedají získat jen z knih. Aby vědec porozuměl světu, musí být v přírodě, aktivně ji poznávat, pocítit a zažít (na rozdíl od Immanuela Kanta, který nikdy neopustil Königsberg, dnešní Kaliningrad). Svými cestopisy, pozorováními a schopností analýzy poznatků ovlivnil i Charlese Darwina či romanopisce Julese Verna. Humboldt ovlivnil významně geografické myšlení a chápání souvislostí. Zavedl například izotermy, které považoval za linie spojující různé světové lokality, které mají stejné teploty a které dnes běžně vidíme v meteorologických mapách. Dal základ srovnávací klimatologii, zabýval se vertikálními změnami biosféry a používal pásmovitost biosférických oblastí ve vztahu k nadmořské výšce. Jeho cesta Jižní Amerikou byla nejen velkým dobrodružstvím, ale i systematickou vědeckou prací. Když svá pozorování porovnával, nacházel paralely v globálním měřítku a svá tvrzení si upevňoval dalšími cestami (Alpy, Rusko).

Mimořádná byla i jeho politická setkání s významnými osobnostmi 19. století. Pruskými císaři, revolucionářem Simonem Bolivarem, třemi prezidenty USA a dalšími. Perličkou v jeho životě je i oslava 60. narozenin v Miassu s místním lékárníkem, kterého historie později pamatuje jako dědečka Vladimíra Iljiče Lenina. Ačkoliv byl mnoho let placeným poradcem pruského krále, trávil významnou

část svého života v Paříži, kterou považoval za nejpřístupnější a nejsvobodnější vědecké diskuzi. Byl oblíbeným návštěvníkem salónů, ve kterých se scházela elita francouzské společnosti.

Podobně jako jeho bratr Wilhelm, který na počátku 19. století vybudoval nový školský systém Pruska, věřil i Alexander, že vzdělání je základem svobodné a šťastné společnosti. Proto se také snažil vědecké informace zprostředkovávat svými přednáškami a zejména rozsáhlou publikační činností. Vrcholem jeho publikační činnosti bylo rozsáhlé kompendium „Kosmos“, jehož 5 dílů (poslední dokončil těsně před smrtí) patřilo k vrcholům přírodovědné, geografické a vědecké literatury 19. století.

Za pozornost stojí i zjištění, že americký ministr války John B. Floyd zaslal Humboldtovi 9 map Severní Ameriky, na nichž byla zobrazena města, okresy, hory a řeky po něm pojmenované. Jiný významný Američan – John Muir, bojovník za ochranu přírody Severní Ameriky ve druhé polovině 19. století kladl důraz na Humboldtův odkaz spojující dílčí vědecké disciplíny v komplexní obraz a oceňoval Humboldtovu předvídavost v určení rizik spojovaných s činností člověka na přírodu.

I po dvou stoletích obdivujeme vitalitu vědce, který za poznáním prošel divokou Orinockou nížinou, vystoupil na řadu sopek Jižní Ameriky, pokusil se i o výstup dosud nezdolané hory Chimborazo, považované v tehdejší době za nejvyšší horu světa, několikrát přešel Alpy při svých cestách Evropou a ve vyšším věku jako šedesátiletý spatřil vysoké štíty hor Střední Asie, byť na jejich vrcholy vzhledem k počasí již nevystoupil. Ještě jako téměř osmdesátiletý psal ročně kolem 2000 dopisů do celého světa a zhruba dvojnásobek jich přijímal. Skonal těsně po dokončení 5. dílu Kosmosu, díla, do něhož se snažil vložit své celoživotní znalosti a poznatky.

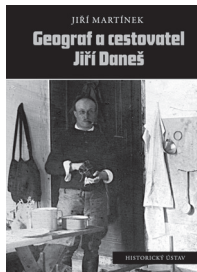
V dnešní době si jméno Alexandra von Humboldta vybavíme zejména v souvislosti se jménem významné berlínské univerzity či s názvem mohutného oceánského proudu omývajícího břehy Jižní Ameriky. Jeho neuvěřitelně pestrý život nám výše uvedená kniha otevírá. Svým pojetím by měla být v knihovně každého geografa, u politické a fyzické geografie může sloužit jako aktuální část vzdělání současné generace nových geografů, historiků, politologů, přírodovědců a ochránců přírody.

Bohumil Vévoda, e-mail: bohumil.vevoda@gmail.com

Martínek, J.: Geograf a cestovatel Jiří Daneš.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2017, 292 s. ISBN 978-80-7286-287-0.

Mezi publikacemi, které vydává Historický ústav AV ČR, lze nezřídka najít práce, které se úzce prolínají svým zaměřením s geografí. Taková je i nová kniha Jiřího Martínka „Geograf a cestovatel Jiří Daneš“ věnovaná osobě předního českého

geografa. Její autor působí na Oddělení biografických studií HÚ AV ČR, kde se vedle bibliograficko-lexikálního výzkumu dlouhodobě zabývá osobnostmi a dějinami české geografie. Vědeckým zaměřením propojuje práci historika s geografii, kterou ostatně přednáší na univerzitách v Ústí nad Labem a v Praze. Doposud se věnoval českým geografům a cestovatelům hlavně encyklopedickým způsobem. Biografií o Jiřím Danešovi tento rámec přestoupil a úsilí zaměřil detailně na jednu osobnost, přičemž vycházel z výsledků své disertační práce

o tomto velikánovi české vědy. Život Jiřího Daneše (1880–1928) svými zajímavými životními osudy nekoresponduje s představou suchopárného akademika, ba naopak. Přihlédneme-li k faktu, že studie, které o něm dosud vznikly, měly spíše omezený charakter, naskytl se tak autorovi široký prostor k doplnění stávajících znalostí a objevování nových skutečností. Cílem, který si autor vytknul, bylo vytvořit komplexnější obraz Jiřího Daneše, který se neomezí na pouhý životopis, ale bude mapovat jak jeho vědecké dílo, tak cestovatelské aktivity, ale též jeho dosud nepřiliš známou politickou činnost.

Tomuto záměru odpovídá struktura práce. Její vlastní jádro tvoří tři kapitoly věnované Danešovu životu, dílu a politickému působení. Jim předchází, pomíne-li úvodní pasáže, kapitola s názvem „Biografie jako historiografická kategorie“ rozebírající smysl biografické práce a díla, která byla dosud o Danešovi publikována. Nejvíce jich trochu příznačně vzniklo hned po jeho předčasném úmrtí (v nedožitých 48 letech byl sražen automobilem při své cestě po USA), a měly vesměs spíše vzpomínkovou povahu a jejich autoři pocházeli z řad Danešových přátel a kolegů. Po období nezájmu o prvorepublikovou generaci českých vědců v dobách komunismu dochází od 90. let minulého století k určité obnově zájmu. Přesto teprve knihu Jiřího Martínka můžeme brát jako vůbec první opravdu kompletní biografii věnovanou Danešovi.

První část vlastního těžiště práce nazvaná „Jiří Viktor Daneš – životopis“ je z celé publikace nejrozsáhlejší. Život Jiřího Viktora Daneše, jak zní celé jeho jméno, je v ní pečlivě zmapován „od kolébky do hrobu“. Informace o jeho rodině, dětství, studiích, cestách a vědecké dráze netvoří jen chronologický popis, nýbrž je autor vhodně propojuje s dobovou realitou a problémy, s nimiž se tehdy společnost potýkala. Výslednou podobu lze vnímat i jako obecnější sondu do života vědce v kontextu proměn doby. Za silnou stránku zde můžeme považovat důslednou autorovu práci s archivními zdroji a detailní znalost Danešova díla i listinné pozůstalosti, což se mu podařilo zúročit ve formě podrobností a zajímavostí, které jdou mnohdy nad rámec běžné biografie. Příkladem mohou být i přepisy Danešových vysvědčení z dob studií, z nichž vedle (očekávaně) dobrého prospěchu jsou vidět jisté problémy s krasopisem a kreslením, ale též dvakrát snížená známka z mravů (důvody zůstávají čtenáři utajeny). Jiným rozšiřujícím prvkem jsou informace

o významných osobnostech, které Danešův život výrazně profesně či lidsky ovlivnily. Na tomto místě zhodnotil autor znalosti plynoucí z jeho odborné specializace a dřívějších výzkumů.

Zvláštní důraz je kladen na časté cesty, které Daneš od mládí podnikal a které hrály v jeho životě velmi důležitou roli. Poznal na nich nemálo svých přátel, účastnil se tu geografických výzkumů, na jejichž základě sepsal četné vědecké i cestopisné práce. Ačkoliv byl svým zaměřením v první řadě geomorfolog, pro čtenáře jsou atraktivní především četné citace jeho poznámek věnovaným společenským poměrům navštívených zemí. Příkladem budiž na s. 70–74 citované Danešovy nadčasové glosy z cesty po USA z roku 1904, v níž Američanům vytýká nevzdělanost, důraz na konzum, obžerství a materialismus, přílišnou rozvernost amerických dívek, ale též upřednostňování žen. Kromě Severní Ameriky a Balkánu, kam mířil nejčastěji, procestoval země Asie a hlavně Austrálii, která se na čas stala jeho domovem. Osobnost Daneše vychází v autorově podání veskrze pozitivně, nicméně bez příchuti idealizace. Líčí jej jako člověka společenského, důsledného až puntičkářského, činorodého, vlastenecky smýšlejícího, dobrého řečníka, veřejně aktivního, známého a vesměs oblíbeného.

Druhá část „Danešovo dílo“ jej sleduje jako vědce a pedagoga (od 1912 profesorem geografie na univerzitě v Praze). Více než o rešerši jde o dokumentaci jeho odborných názorů ve spojitosti s díly, která je reprezentují. Autor vyzvedává roli Daneše jako jednoho z otců české geografie a zakladatele české geomorfologie. Vedle toho oceňuje jeho průkopnický odkaz v geografickém poznání a mapování Slovenska a Balkánu. Po vědecké stránce jej hodnotí jako pravděpodobně nejvýznamnějšího a v cizině nejznámějšího českého geografa své doby, tj. druhé a třetí dekády 20. století. Kapitola je zakončena zamyšlením nad odkazem Daneše v podobě jeho pokračovatelů a kolegů, kteří se jeho dílem inspirovali a z něj čerpali. Přes nesporný vliv, který v tomto ohledu měl, potenciální existenci ucelenější „Danešovy školy“ autor spíše zpochybňuje. Důvod spatřuje v jeho předčasném úmrtí, které mu zabránilo dotáhnout své dílo v tomto směru až sem.

Rozsahem nevelká třetí část „Daneš – politik“ přináší řadu ne zcela známých skutečností a představuje Daneše v roli politika, resp. diplomata, který bral své funkce zodpovědně jako svou službu vlasti a čestnou povinnost. Pomineme-li jeho legionářské angažmá po konci 1. světové války v Bosně, lze vrchol Danešovi politické aktivity vnímat v působení na pozici československého konzula v Austrálii v letech 1920–1922. Autor zde poukazuje na to, že ačkoliv byl Daneš členem agrární strany, veřejně se angažoval zejména v akademických funkcích. Zasadil se též výraznou měrou o formování a prohlubování československo-jugoslávských vztahů, které tak i díky němu můžeme v meziválečném období považovat za historicky nejlepší. Vzhledem k mnoha novým informacím, které se autorovi v této oblasti podařilo viditelně shromáždit, můžeme trochu litovat toho, že této rovině byl v práci věnován relativně omezený prostor.

K pozitivnímu dojmu z knihy Jiřího Martínka přispívá i fakt, že je psána čtivě, věcně a zároveň jí nechybí zajímavosti a podněty evokující čtenářovu mysl. Text je proložen řadou citací a doplňují jej dobové černobílé fotografie, mapy, rozsáhlý poznámkový aparát a přílohy (kompletní bibliografie Daneše, soupis jeho univerzitních přednášek a disertačních prací, které oponoval). Jako inspirativní a hodnotnou lze biografii vnímat z několika ohledů. Pomáhá doplnit a zkompletovat dosud známé skutečnosti z Danešova života a rozšířit je o řadu nových aspektů. Vedle oficiálního obrazu velikána české vědy pohlíží na Daneše jako na člověka s jeho myšlenkovými pochody, zájmy, tužbami a problémy. Práce jde pod povrch věcí a kontaktuje život a dílo osobnosti geografie s kontextem doby, čímž se do jisté míry stává určitou personální sondou do dynamických proměn české společnosti v období prvních třech desetiletí 20. století.

Studii o Jiřím Danešovi tak autor beze zbytku naplňuje svá vlastní slova (s. 19): *„Na začátku je idealizovaný obraz; na konci by měl být člověk, se svými silnými a slabými stránkami, zakotvený do určitého prostředí a doby. Takový je cíl moderně napsané biografie.“*

*Aleš Nováček, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
e-mail: anovacek@pf.jcu.cz*